

A1. Επιρροές από δημοτικό τραγούδι:

(1) Δεκαπεντασύλλαβος ιαμβικός στίχος (με ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία, στίχος «απηρτισμένος» με τομή στην 8^η συλλαβή) – όμοιος στίχος της λαϊκής προφορικής λογοτεχνίας και άμεση σχέση με το δεκαπεντασύλλαβο της γραπτής – κρητικής – λογοτεχνίας και κυρίως με τον Ερωτόκριτο.

(2) Τριαδικό σχήμα

4^η ενότητα στ. 14-16: τρεις απόπειρες του ήρωα να ταυτοποιήσει την οικεία μορφή της με την Παναγία, την ιδανική γυναίκα ή τη μητρική φιγούρα.

(3) Σχήμα / παράσταση του «αδιανόητου καθ' υπερβολή» στ. 7 «τότε από φως μεσημερνό η νύχτα πλημμυρίζει» και χριστιανικός ανιμισμός – προσωποποίηση, ήτοι η απόδοση ψυχής στα φυσικά στοιχεία.

στ. 8 «Κι η χτίσις έγινε ναός που ολούθε λαμπυρίζει».

B1. Ενδεικτικά τέσσερα σημεία – στίχοι όπου προβάλλεται η ιδιαίτερη λειτουργία του φωτός στον «Κρητικό»:

1) Ενότητα 3^η, στ. 10: «Εσειόταν τ' όλοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι»

Το φεγγάρι που καθρεφτίζεται κοντά στην κορασιά, γίνεται το μέσο (η λέξη- κλειδί) για τη μετάβαση της αφήγησης από αυτήν σε μια άλλη γυναικεία μορφή, στην «επιφάνεια» της Φεγγαροντυμένης, που αποτελεί και τον κορμό του ποιήματος. Έτσι, παρουσιάζεται να αναδύεται ξαφνικά μια γυναικεία οπτασία που αυθόρμητα ο έκθαμβος ήρωας αποκαλεί Φεγγαροντυμένη (σολωμικό μοτίβο που παραπέμπει στην ανάδυση της Αφροδίτης στον πίνακα του Μποτιτσέλι).

2) Ενότητα 3^η, στ. 13: «Έτρεμε το δροσάτο φως...»

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της σολωμικής ποίησης αποτελεί η συνθετότητα των εικόνων, που αναγνωρίζεται και στο στίχο αυτό, καθώς η υπερβατική μορφή της Φεγγαροντυμένης αισθητοποιείται με προσφιλείς όρους στον ποιητή («δροσιά», «φως», «τρέμει»). Στη φράση, λοιπόν, «δροσάτο φως» αναγνωρίζουμε το «σχήμα συναισθησίας», δηλαδή ο συμφυρμός όρασης και αφής. Επίσης, το σχήμα επιτείνεται με το «οξύμωρο», αν ληφθεί υπόψη ότι στο φυσικό κόσμο το φως συνιστά πηγή θερμότητας.

ΜΕΘΟΔΙΚΟ

3) Ενότητα 4^η, στ. 1/2: «Εκοίταξε τ'αστέρια κι εκείνα αναγαλλιάσαν / και την αχτινοβόλησαν και δεν την εσκεπάσαν»

Με τους στίχους εκκινείται το μοτίβο της «ανιούσας κλιμάκωσης της φωτοχυσίας», που ολοκληρώνεται στους στ. 7/8 της ίδιας. Με την εκτύλιξη του μοτίβου, οικοδομείται σταδιακά η θεϊκότητα της γυναικείας μορφής. Στο φως του φεγγαριού προστίθεται τώρα το φως των αστεριών, που προσωποποιημένα γεμίζουν με «αγαλλίαση» από το κοίταγμα της και τη «λούζουν» με εκθαμβωτικό φως, χωρίς ωστόσο να την καλύπτουν.

4) Ενότητα 4^η, στ. 7/8: «Τότε από φως μεσημερινό η νύχτα πλημμυρίζει / κι η χτίσις έγινε ναός που ολούθε λαμπυρίζει»

Το υπερβατικό σκηνικό ολοκληρώνεται με τη δημιουργία ατμόσφαιρας θρησκευτικής μυσταγωγίας και με τη χρήση δραματικού ενεστώτα (πλημμυρίζει, λαμπυρίζει). Με τα δεδομένα αυτά υπογραμμίζεται η έντονη θρησκευτικότητα του Σολωμού.

B2.

- α) στ. 1-4: παρόν αφήγησης – ιστορίας του ήρωα ναυαγού
- στ. 5: πρόδρομη αφήγηση – μέλλον της ιστορίας – παρόν αφηγητή
- στ. 6: αναδρομή – παρελθόν ήρωα στην Κρήτη
- στ. 7-14: πρόδρομη αφήγηση – παρόν αφηγητή
- στ. 15: παρόν αφήγησης – ιστορίας ναυαγού
- στ. 16-20: αναδρομή – παρελθόν ήρωα στην Κρήτη
- στ. 21-22: παρόν αφήγησης – ιστορίας του ήρωα ναυαγού

Προκύπτει, ξεκάθαρα, πως τα χρονικά επίπεδα δεν ακολουθούν το ένα το άλλο με τη φυσική σειρά τους, αλλά διαπλέκονται με αναλήψεις και προλήψεις.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Δ. Μαρωνίτη: «Η αφήγηση δεν παρακολουθεί συνεχώς τα επεισόδια στη χρονογραφική τους διαδοχή. Κάθε τόσο η ευθύγραμμη πορεία ανακόπτεται και στα διάκενά της αναπτύσσονται αναδρομές (αναλήψεις) και προβολές (προλήψεις). Οι πρώτες μας βυθίζουν πίσω από τον επεισοδιακό χρόνο της σύνθεσης. Οι προβολές, αντίθετα, μας βγάζουν μπροστά και πάνω από το κλειστό κύκλωμα των βασικών επεισοδίων, ενώνοντας το αφηγηματικό παρελθόν με το αφηγηματικό παρόν στο προσκήνιο που πολλαπλά δοκιμασμένου ήρωα.» (Απόσπασμα από το βιβλίο του καθηγητή)

β) Στο χωρίο αυτό περιλαμβάνεται η σιωπηρή επικοινωνία της Φεγγαροντυμένης με τον Κρητικό: Αυτή η ολόφωτη μορφή, αφού κοίταξε τα αστέρια, στο τέλος έστρεψε το κεφάλι της (και το βλέμμα της βέβαια) προς τον Κρητικό που βρισκόταν μπροστά της μέσα στα νερά (στα «ρείθρα», στ.9) της θάλασσας. Η επίμονη κλίση του κεφαλιού και του βλέμματος προς εκείνον παρουσιάζεται από τον αφηγητή σαν τη μαγνητική κλίση της πυξίδας προς το Βορρά (στ.10). Εξάλλου κάτι μαγνητίζει και τον Κρητικό στο βλέμμα της και την κοιτάζει κι εκείνος συνεχώς. (Το επίμονο και παρατεταμένο κοίταγμα και των δύο υποδηλώνεται από τον παρατατικό των ρημάτων «την κοίταξε – μ' εκοίταζε», στ.12). Ο αφηγητής αυτοαποκαλείται μάλιστα

ΜΕΘΟΔΙΚΟ

«βαριόμοιρος», γιατί είχε διαισθανθεί ότι η συνάντηση αυτή σήμαινε κάτι πολύ βαθύ για τον ίδιο, μια έλξη πνευμάτων και ψυχών, που ίσως θα καθόριζε από 'κει και πέρα τη μοίρα του.

Η δυνατή έλξη των δύο προσώπων προβάλλεται με τα ακόλουθα στοιχεία τεχνικής:

- ✓ Η Φεγγαροντυμένη και η στροφή του βλέμματός της προς τον Κρητικό, παρομοιάζονται με μια πυξίδα και με τη μαγνητική βελόνα μιας πυξίδας που στρέφεται πάντα στο Βορρά.
- ✓ Για να υπογραμμιστεί αυτή η στροφή προς τον Κρητικό, χρησιμοποιείται το σχήμα της άρσης και θέσης («όχι στην κόρη, αλλά σ'εμέ»).
- ✓ Για να παρουσιαστεί πιο ζωντανά και παραστατικά η κίνηση της Φεγγαροντυμένης, χρησιμοποιείται ο δραματικός ενεστώτας («κλίνει»).
- ✓ Τέλος, για να υπογραμμιστεί το επίμονο και παρατεταμένο κοίταγμα και των δύο χρησιμοποιείται ο παρατατικός των ρημάτων («την κοίταζα – μ'εκοίταζε»).

«Εγώ το σίδερο κι αυτή η πετροκαλαμίθρα» είναι η τελευταία [...] γραφή ενός θεματικού μοτίβου από τα πλέον ιδιάζοντα του Κρητικού: της «πετροκαλαμίθρας». [...] Στα επτάνησα απαντάται η λέξη, με τη σημασία του αλεξικέραυνου. [...]

[...] στην τελική γραφή που μας απασχολεί: [...] «Πετροκαλαμίθρα» εδώ δεν είναι ο Κρητικός, αλλά αντίστροφα η φεγγαροντυμένη και ο Κρητικός είναι το «σίδερο» που διαμεσολαβεί για να κινήσει την ενέργεια της «πετροκαλαμίθρας» ως αλεξικέραυνου και έτσι να εκτονώσει το κεραυνοβόλημα, ως υποθέσουμε, από την «καλή» του [...] η φεγγαροντυμένη εδώ εν'είδει αλεξικέραυνου, με τη διαμεσολάβηση του ήρωα [...], καλείται να εξουδετερώσει την οργή του κεραυνού, που πέφτει [...] επικίνδυνα «πολύ κοντά στην κορασιά του».

Γείωση και απογείωση λοιπόν. Αυτή είναι από εδώ και μπρος η τεχνική του Σολωμού, [...] να μας ταξιδεύει δηλαδή με το όχημα της ποίησης μεταξύ συγκεκριμένου και αφηρημένου και για την περίπτωση που μελετούμε μεταξύ εμπειρικού και θεωρητικού: του πραγματικού που είναι η «πετροκαλαμίθρα» και της αλληγορικής της σημασίας με τη φεγγαροντυμένη του υπερπραγματικού του επιπέδου και τη δύναμη που αντίστοιχα εκλύεται: ηλεκτρομαγνητική (και αποτρεπτική) από την «πετροκαλαμίθρα», μαγική (και ελκτική) από τη φεγγαροντυμένη. [...] (Πηγή: Βιβλίο Καθηγητή σελ. 48)

Γ1. α)

Στίχοι 13-26: Η Φεγγαροντυμένη, μνήμη παλαιή για τον Κρητικό

Η υπερφυσική αυτή μορφή δεν είναι άγνωστη στον Κρητικό, του θυμίζει κάτι, και στην προσπάθειά του να βρει αυτό το «κάτι» συγκεντρώνει τη σκέψη και το θαυμασμό του και διατυπώνει μια σειρά από υποθέσεις:

- Στην πρώτη υπόθεση, η Φεγγαροντυμένη του θυμίζει μια μορφή αγιογραφίας που είχε θαυμάσει στην πραγματικότητα μέσα σε ένα ναό (εικόνα αγίας ή της Παναγίας), στ.14
- Στη δεύτερη, του θυμίζει τη μορφή που είχε πλάσει με τη φαντασία του ως ιδανική αγαπημένη, ως ερωτικό ίνδαλμα (στ.15), πράγμα που σημαίνει ότι υπερिशύει το

ΜΕΘΟΔΙΚΟ

στοιχείο της ομορφιάς και άρα η μορφή αυτή θα μπορούσε να ταυτιστεί με την Αφροδίτη.

- Στην τρίτη υπόθεση, η Φεγγαροντυμένη του θυμίζει μια μορφή που είχε ονειρευτεί όταν ήταν ακόμη βρέφος, σε μια μνήμη αρχέγονη, που τον συνδέει με τη ζωή πριν από τη γέννηση (προσωματικό στάδιο) ή ίσως και μια από τις πιο αγαπημένες μορφές και μήμες που ο καθένας έχει: τη μητέρα του (στ. 16).

Τη νιώθει σαν μια παλιά γλυκιά ανάμνηση, ίσως και σαν μια ιδέα «αστοχισμένη», μια ιδέα δηλαδή που έμεινε ξεχασμένη κάπου στο βαθύτερο υπόστρωμα της μνήμης του, στην παιδική του ηλικία, ακόμα και σε μια προσωματική φάση της ύπαρξής του, και τώρα προβάλλει μπροστά του δυναμικά (στ. 17-18). Την παρομοιάζει με το νερό που αναβρύζει ξαφνικά από τα βάθη του βουνού κι ο ήλιος που το φωτίζει το κάνει λάμπει (στ. 19-20).

Στους στίχους 13-18 ανιχνεύονται απηχήσεις πλατωνικών απόψεων σχετικών με τη θεωρία του για τον κόσμο των ιδεών. Σύμφωνα με αυτήν, όσα αντιλαμβανόμαστε σ' αυτό τον κόσμο με τις αισθήσεις δεν είναι αληθινά παρά μόνο είδωλα, ομοιώματα των πραγματικών όντων, των ιδεών (των προτύπων) που βρίσκονται στον πραγματικό (νοητό, «ιδεατό») κόσμο. Αυτό τον αληθινό κόσμο η ψυχή του έχει γνωρίσει στο παρελθόν, σε ένα προσωματικό στάδιο, και με την ανάμνηση αναγνωρίζει στα ομοιώματα (είδωλα) τα αληθινά όντα, τις ιδέες.

β) «Η δυστυχία του πρόσφυγα – ηθική μεταμόρφωση του Κρητικού»

Η έκκληση βοήθειας του ήρωα προς τη θεά βρίσκει ανταπόκριση, εφόσον πριν «εξαφανιστεί» από το φυσικό κόσμο, αφήνει ένα δάκρυ της να στάξει πάνω στην παλάμη του ήρωα – ικέτη. Το στοιχείο αυτό αναδεικνύεται «μαγικό» αφού έκτοτε μεταμορφώνει τις ιδιότητες του χεριού, αλλά πρωτίστως το ήθος του ήρωα. Τώρα πλέον ο γενναίος αγωνιστής της Κρητικής Επανάστασης έχει μεταμορφωθεί σε ποιητή – ζητιάνο που υμνεί τα πάθη και τις δοκιμασίες της ταραχώδους ζωής του. Η εκδικητική manía προς τους «αγαρηνούς» που τον διείπε στο πρόσφατο παρελθόν, έχει πια δώσει τη θέση της στην ταπεινότητα και την αγάπη. Ζει από την ελεημοσύνη των άλλων, επιβιώνει από τη μεγαλοψυχία των περαστικών. Πρόκειται για μια ριζική μεταβολή, για έναν «επιφανειακό» ξεπεσμό που εντούτοις προβάλλει την αξία της ανθρωπίνης αλληλεγγύης και έτσι ο Σολωμός αναδεικνύει το ιδανικό της ηθικής τελείωσης με τη χριστιανική σημασία του όρου. Εν κατακλείδι, ο ήρωας αντιμετώπισε τη δοκιμασία και έγινε άξιος να υψωθεί σε ανώτερη ηθική ζωή, αφού έφτασε να νιώθει το θαυμασμό για τη ζωή, βιώνοντας δύο υπερφυσικά φαινόμενα. Έτσι εξήλθε της περιπέτειάς του καλύτερος άνθρωπος και σε πνευματικό επίπεδο ως ποιητής, αν λάβουμε υπόψη πως όλη η ποιητική σύνθεση είναι ένα τραγούδι – μοιρολόι που είχε συνθέσει ο Κρητικός. Άλλωστε σύμφωνα με την αντίληψη των ρομαντικών ο ποιητής θεωρείται ως ο «φορέας της αλήθειας».

Δ) Ενδεικτικά, δύο ομοιότητες:

α) Κοινό σημείο η ανάδυση μιας υπερβατικής μορφής από το φυσικό περιβάλλον:

- «από τα βράχι' ανάμεσα πετιέται ένα κεφάλι ... Ένα κορμί παρθενικό, γυμνό αργοπροβάλλει» (Καρυωτάκης)

... Ήταν νεράιδα ...

ΜΕΘΟΔΙΚΟ

- «και ξετυλίγει ογλήγορα κάτι που εκείθε βγαίνει και ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μια φεγγαροντυμένη» (Σολωμός) που διεγείρει κατάπληξη στους ήρωες:

- «το βλέπω – σαν σε όνειρο – με μάτια λιγωμένα» (Καρυωτάκης)
«την κοίταζα ο βαριόμοιρος, μ' εκοίταζε κι εκείνη» (Σολωμός)

β) Κοινό σημείο η «παρθενικότητα» των δύο γυναικείων οπτασιών και η επίδρασή τους στο φυσικό φως και γενικά στην αντίδραση της φύσης

- «ένα κορμί παρθενικό, γυμνό ...» (Καρυωτάκης)
- «Κι ανεί τς αγκάλες μ' έρωτα και με ταπεινοσύνη» (Σολωμός)

και

- «ο ήλιος εσκυθρώπασε μπροστά στα τόσα κάλλη, τα κάλλη τ' απολλώνεια και τα φωτολουσμένα.» (Καρυωτάκης)
- «εσειόταν τ' ολοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι
Εκοίταξε τ' αστέρια, κι εκείνα αναγαλλιάσαν
και αχτινοβόλησαν και δεν την εσκεπάσαν». (Σολωμός)
- Ανατρίχιαζ' η θάλασσα στο θείο άγγισμά τους,
τα κυματάκια απαλά με χάρη τ' αγκαλιάζουν
κι αχτίδες τα χαϊδεύουνες χρυσές στο πέρασμά τους. (Καρυωτάκης)
- Κάτι κρυφό μυστήριο εστένεψε τη φύση
Κάθε ομορφιά να στολιστεί και το θυμό ν' αφήσει. (Σολωμός)

Ενδεικτικά, τρεις διαφορές:

- Το σκηνικό στον Καρυωτάκη εκτυλίσσεται υπό το φως της μέρας («ο ήλιος εσκυθρώπασε / κι αχτίδες τα χαϊδεύουνε χρυσές στο πέρασμά τους ...») Αντίθετα, το επεισόδιο της φεγγαροντυμένης στο Σολωμό λαμβάνει χώρα τη νύχτα («ολοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι / Εκοίταξε τ' αστέρια»)
- Μπορεί στα δύο έργα να κυριαρχεί το φυσικό φως, ωστόσο η λειτουργία του είναι αντιθετική: «ο ήλιος εσκυθρώπασε» (Καρυωτάκης), «τ' αστέρια ... αναγαλλιάσαν» (Σολωμός)
Ο ήρωας του Καρυωτάκη βρίσκεται στη στεριά («κει στο έρημ' ακρογιαλί») ενώ ο Κρητικός του Σολωμού στη θάλασσα ως ναυαγός («κι η θάλασσα ... ησύχασε»)
Επίσης, η νεράιδα του Καρυωτάκη «αργοπροβάλλει», ενώ η φεγγαροντυμένη του Κρητικού «ξετυλίγει ογλήγορα».
- Τέλος, η νεράιδα του Καρυωτάκη κοιτάζει με θεϊκά μάτια το δύστυχο ήρωα (ομοιότητα με Σολωμό «τα μάτια της ... είναι θεοί», «την κοίταζα ο βαριόμοιρος» εντούτοις καταγράφεται διαφοροποίηση συναισθημάτων:
«τα μάτια της τα θεϊκά με φόβο με κοιτάζουν», Καρυωτάκης)
ενώ η φεγγαροντυμένη του Σολωμού είναι οικεία – αγαπητή μορφή για τον ήρωα («Ήτανε μνήμη παλαιή, γλυκιά και αστοχισμένη», «εχαμογέλασε γλυκά στον πόνο της ψυχής μου»)

ΜΕΘΟΔΙΚΟ

Επιμέλεια: Αντώνης Σαρρής, Κάτια Σούλη

